

- *Економіка України в координатах глобального розвитку (доповідач — академік НАН України В.М. Геєць)*
- *Формування української ідентичності: історичний досвід та виклики сучасності (доповідач — член-кореспондент НАН України Я.В. Верменич)*
- *Поточні питання*

ІЗ ЗАЛИ ЗАСІДАНЬ ПРЕЗИДІЇ НАН УКРАЇНИ

21 серпня 2026 року

Засідання Президії НАН України, присвячене 35-й річниці Незалежності України, відбулося 21 серпня 2026 р. під головуванням президента НАН України академіка НАН України А.Г. Загороднього.

Відкриваючи засідання, очільник Академії звернувся до присутніх з такими словами:

Вельмишановні колеги!

Українська державність має глибоке історичне коріння та спирається на багатовікову боротьбу українського народу за свою свободу. Сьогодні, в епоху глобальних викликів та в умовах важкого випробування повномасштабною війною РФ проти нашої країни, ми особливо гостро усвідомлюємо справжню цінність Незалежності України як основи вільного національно-державного буття українського народу.

У цих умовах роль науки є особливо значущою, адже держава і суспільство очікують від учених ефективних практичних рішень для посилення обороноздатності та прискореного відновлення економічного потенціалу України на засадах високотехнологічного розвитку.

Слід підкреслити, що попри всі труднощі воєнного лихоліття, незважаючи на звуки сирен, постійні обстріли та руйнування, науковці Академії демонструють неабияку мужність, згуртованість, силу духу та витримку. Щоденною самовідданою працею вони продовжують зміцнювати нашу державу, її безпеку та обороноздатність, успішно працюють над розв'язанням нагальних проблем у всіх сферах суспільного життя. Кожен із нас тримає оборону на своєму фронті, робить внесок у боротьбу з агресором та наближення миру у свій спосіб, але всіма можливими силами. А деякі наші колеги зі зброєю в руках стримують ворожу навалу. Низький їм уклін та безмежна вдячність!

Зараз Академія зосереджує свій потенціал і зусилля у сферах, де наука критично потрібна державі: безпека, енергетична й технологічна стійкість, медицина та відновлення інфраструк-

Вступне слово президента НАН України академіка НАН України А.Г. Загороднього

тури. Установи НАН України успішно виконують наукові дослідження, що стали основою для важливих практичних рішень. Зокрема, йдеться про розробки в галузі математики, матеріалознавства, фізики, механіки, біохімії, які вже сьогодні застосовують в енергетиці, промисловості, медицині, екологічній безпеці.

Понад 40 установ НАН України виконують роботи в межах Цільової науково-технічної програми оборонних досліджень. Серед ключових напрямів — рішення для безпілотних систем, радіоелектронної протидії, аналіз візуальних даних, нові матеріали спеціального призначення, технології, які вже проходять бойові випробування і застосовуються у Збройних силах України.

Значним є внесок Академії у відбудову країни — від дистанційного розмінування і супутникового моніторингу територій до рішень для ЖКГ, енергетики, промисловості та екології.

У галузі медицини вже використовують у клінічній практиці розробки науковців НАН України для лікування поранень, опіків, реабілітації та імплантології.

Фундаментальні студії вчених-соціогуманитаріїв Академії формують міцну наукову основу для розуміння проблем становлення і розвитку незалежної Української держави, утвердження верховенства права, демократичних інституцій та цінностей.

Непересічне значення мають дослідження науковців НАН України, спрямовані на зміцнення суспільної єдності, модернізацію політичної системи, деконструкцію історичних міфів та протидію ідеології «руського міра», що є важливими елементами інформаційної безпеки держави. Прогнозування чисельності та структури населення, виконане демографами Академії, стало основою для стратегічного планування Пенсійного фонду, Міністерства освіти і науки та Міністерства охорони здоров'я. Саме на цих розрахунках сформовано Стратегію розвитку людського капіталу в Силах оборони до 2027 року. Крім того, економісти Академії нещодавно підготували ґрунтовні аналітичні матеріали з пропозиціями щодо вдосконалення державної політики у сфері науки, спрямованими на зміцнення наукового потенціалу держави, підвищення ефективності державної підтримки наукових досліджень і стимулювання інноваційного розвитку.

Отже, результати роботи Академії, попри те, що вони не завжди помітні назовні, формують потужну інтелектуальну основу стійкості країни.

Вітаю всіх учасників засідання з прийдешніми Днем Державного прапора України та Днем Незалежності України! Бажаю міцного здоров'я, творчої енергії, непохитної віри в нашу Перемогу та мирного неба над головою!

Висловлюю глибоку шану та вдячність усім працівникам Академії за самовіддану працю в ім'я миру та нашого майбутнього! Схиляю голову у невимовній скорботі за кожним, хто віддав своє життя, захищаючи рідну землю.

Слава Україні!

* * *

Потім члени Президії НАН України заслухали доповідь академіка-секретаря Відділення економіки НАН України, директора Інституту економіки та прогнозування НАН України академіка НАН України **Валерія Михайловича Гейця** на тему «Економіка України в координатах глобального розвитку» (стенограму див. на с. 52).

Економіка України розвивається зараз під одночасним впливом екзогенних чинників —

повномасштабної війни з РФ, трансформації глобального економічного порядку, фрагментації світової торгівлі, зміни міжнародних виробничих ланцюгів, енергетичних шоків, посилення технологічної конкуренції, а також ендегенних чинників, зумовлених структурними особливостями національної економіки, інституційною спроможністю держави, станом виробничого й людського потенціалу, здатністю адаптуватися до вимог європейської інтеграції.

Уповільнення економічного зростання, посилення невизначеності, поширення протекціонізму стали спільними викликами для всіх країн світу, а торговельне протистояння між США і КНР лише посилює ризики для глобальної економіки. Для України це означає необхідність поєднання європейської інтеграції та економічної відкритості із захистом національних інтересів, підтримкою національного виробництва, нарощуванням технологічного потенціалу.

Економічна траєкторія України в роки незалежності була складною, трансформаційні зміни та періоди пожвавлення чергувалися в її межах з кризовими спадами. Темпи розвитку значною мірою визначалися структурними характеристиками національної економіки, зовнішньою кон'юктурою, інституційною спроможністю держави та безпековими умовами. Найбільш деструктивним чинником стала війна РФ проти України, яка від 2014 р. поглиблювала структурні дисбаланси й обмежувала потенціал розвитку, а в 2022 р. спричинила найбільше падіння економіки за весь період незалежності. При цьому Україна, незважаючи на величезні збитки і руйнування, виявила досить високу адаптаційну здатність. Водночас, за оцінками Світового банку, загальна вартість відновлення України сягає майже \$588 млрд, що приблизно втричі перевищує оцінений номінальний ВВП країни за 2025 р.

Макрофінансову стійкість України значною мірою підтримує зовнішня допомога, однак така модель формує високий рівень екзогенної залежності. Критичною стає проблема розвитку людського капіталу — масштабне внутрішнє та зовнішнє переміщення населення у поєд-

Виступ академіка НАН України Валерія Михайловича Гейця

нанні з мобілізацією, міграційними втратами, демографічним старінням і дефіцитом кадрів у реальному секторі економіки наразі є головним викликом для економічного розвитку. За таких умов реінтеграція ветеранів, підтримка внутрішньо переміщених осіб і створення передумов для повернення громадян з-за кордону набувають не лише соціального, а й безпосередньо економічного значення, оскільки від цього залежатимуть темпи відновлення виробництва, інвестиційна активність і бюджетна стійкість.

Війна істотно змінила логіку розподілу економічних ресурсів, посиливши їх концентрацію на критично важливих напрямках. Розвиток оборонно-промислового комплексу, цифровізація державних сервісів, поширення технологічних рішень, релокація бізнесу та зростання попиту на інфраструктурні й енергетичні проекти формують нові можливості для структурної модернізації економіки.

У координатах глобального розвитку європейську інтеграцію України слід розглядати не лише як інституційне наближення до норм і стандартів ЄС, а й як один із напрямів переорієнтації національної економіки в умовах трансформації світових ринків, виробничих ланцюгів і конкурентного середовища. Її зміст полягає у формуванні таких умов включення українських ринків до європейського еконо-

Виступ члена-кореспондента НАН України Ярослави Володимирівни Верменич

мічного простору, які забезпечуватимуть паритетну гармонізацію з урахуванням національних інтересів, потреб відновлення й захисту національних товаровиробників. Це потребує поєднання імплементації стандартів ЄС із розвитком збалансованого конкурентного середовища, посиленням інвестиційної підтримки, підвищенням технологічної спроможності бізнесу та застосуванням дієвих інструментів захисту внутрішнього ринку.

Отже, подальший розвиток економіки України має спиратися передусім на захист і збереження виробничого потенціалу, людського капіталу, внутрішнього ринку, критичної інфраструктури та економічного суверенітету. Лише на цій основі можливий перехід до якісно нової моделі зростання, що передбачає відновлення пошкоджених активів, технологічне оновлення, підвищення продуктивності, залучення приватних інвестицій і зменшення критичної залежності від зовнішньої підтримки.

* * *

Потім члени Президії НАН України заслухали доповідь завідувача відділу історичної регіоналістики Інституту історії України НАН України члена-кореспондента НАН України **Ярослави Володимирівни Верменич** на тему «Формування української ідентичності: історичний досвід та виклики сучасності» (стенограму див. на с. 58).

Однією з основних характеристик українського суспільства є багатовекторність траєкторій його ідентифікаційного розвитку, що зумовлено не лише фактом співіснування на українських теренах різних народів і спільнот, а й наявністю тісної взаємодії різноманітних суперечностей, ціннісних і ментальних протистоянь, регіональних, соціальних і культурних конфліктів. Саме ці конфліктні параметри є певними маркерами ідентифікаційних стратегій українського соціуму як в історичній ретроспективі, так і в нинішніх реаліях.

Формування України в зоні фронтиру як специфічного ареалу міжкультурної взаємодії зумовило ситуацію, за якої майже кожний її регіон у той чи інший період своєї історії характеризувався чітко вираженим «фронтирним» статусом. Творення української нації відбувалося в постійному пошуку оптимальних моделей взаємодії регіональних і загальнонаціональних траєкторій історичного поступу. Сьогодні ці пошуки ускладнюються через мілітарні виклики, розбалансування політичних і соціокультурних процесів, пов'язане із глобалізаційною динамікою, порушенням традиційного співвідношення між конфліктом і консенсусом. Збільшується варіативність ціннісних орієнтацій, що доводить до крайньої межі процес диверсифікації суспільної свідомості, а субкультурна специфіка стає додатковим чинником поляризації.

В умовах російсько-української війни вироблення засад державної політики у сфері утвердження національної ідентичності стає одним із чинників гарантування національної безпеки. Науковці установ Відділення історії, філософії та права НАН України постійно наголошують, що консолідаційна динаміка будь-якого суспільства зумовлена чітким окресленням системоформівних засад, якими спільнота керується у розбудові власної держави. Необхідною умовою консолідації є репрезентація спільних уявлень про єдність країни, встановлення зрозумілих символічних параметрів її ідентичності у просторі й часі. Від того, в чому саме суспільство бачить першовитоки своєї єдності, залежить форма його консолідації.

Протягом 2022—2024 рр. в Інституті історії України НАН України виконували проєкт «Геополітичні трансформації соціокультурного простору України: особливості формування регіональної ідентичності в історичній ретроспективі». Проведено аналіз ефективності застосування регіональних теоретико-методологічних стратегій для осмислення ідентифікаційної динаміки в українському просторі, цивілізаційних і культурних особливостей територіального розвитку, складних взаємозалежностей між національними й регіональними вимірами історичного процесу. Розглянуто регіональну ідентичність як форму колективної ідентичності, що репрезентує практики просторово-часової ідентифікації соціуму та ціннісного ототожнення із зовнішнім соціокультурним ареалом. З'ясовано причини конфліктогенності регіональних проблем в Україні, пов'язані зі специфікою ідентичності регіонів, різними соціокультурними цінностями та ментальними стереотипами. Обґрунтовано потенціал регіональної історії як концептуальної моделі дослідження територіальної специфічності та просторової взаємодії в історичній ретроспективі, конфліктних вимірів становлення регіональної ідентичності та стратегій конструктивного розв'язання ідентифікаційних проблем.

Крім того, опубліковано праці «Україна в геопросторі середньовічної і ранньомодерної цивілізацій: ідентифікаційні та соціокультурні контексти», «Україна: історичний простір ідентичності», «Україна. Нариси історії», «У пошуках ідентичності. Українсько-російське пограниччя в історії та сучасності», «Конфліктогенний вимір становлення регіональної ідентичності українського суспільства».

Науковці Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України видали монографічні праці «Польсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення», «Угорсько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення», «Білорусько-українське пограниччя: етнополітичні, мовні та релігійні критерії самоідентифікації населення» та ін.

В Інституті політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України опубліковано праці «Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність», «Концепція соборності України: витоки, еволюція, політична актуальність», «Російсько-українська війна як конфлікт ідентичностей, цінностей і ідеологій», «Суспільно-політична солідарність в Україні у повоєнний період» та ін.

У соціогуманітарних дослідженнях наголошено, що українське суспільство сьогодні перебуває в координатах «культури конфлікту», яка формується під впливом російсько-української війни та характеризується високим рівнем емоційності, поляризації поглядів, переосмисленням усталених цінностей. Війна стала основним чинником трансформації та радикалізації ідентифікаційних конфліктів, актуалізувала питання пошуку конструктивних стратегій їх розв'язання. «Культура конфлікту» ще довго впливатиме на суспільну атмосферу в країні та світі. Тому завданням соціогуманітаріїв є репрезентація конструктивних теорій «балансу і діалогу» цивілізацій, соціально-культурної консолідації та міжрегіонального взаєморозуміння.

У контексті пошуку методологічних стратегій такого «балансу і діалогу» в Інституті історії України НАН України започатковано науковий проєкт «Формування української ідентичності: історичний досвід та виклики сучасності», спрямований на осмислення інтегрованої системи ідентифікаційних координат України, в основі якої три кластери: історичний простір, історична культура й історична пам'ять. Саме вони у своїй взаємодії створюють основу для самоусвідомлення нації через спільне минуле, культурні коди і збереження історичної спадщини. Саме їхня синтеза вибудовує фундамент для формування консолідаційної ідентичності як стійкої самосвідомості громадян, що об'єднує суспільство на основі спільності історичного простору, історичної пам'яті, історичної культури та політичних поглядів, попри регіональні, етнічні чи мовні відмінності.

Реалії російсько-української війни висунули на передній план нагальні завдання, пов'язані з визначенням ролі національної держави у

формуванні концептуальних засад консолідаційної ідентичності, подоланні цивілізаційної розколотості українського суспільства, яка проявляється в конфліктній специфіці регіональної ментальності, відмінностях культурних орієнтацій населення України. Вирішення цих завдань цілком реальне, адже ідентичність не є сталою сутністю, а належить до сфери цілеспрямованої діяльності й позиціонування. Формування ідентичності зумовлене дією різних чинників — просторових, регіональних, історичних, ментальних, соціокультурних, інформаційних. Для багатьох держав світу це «відкритий» і незавершений процес, але водночас — запорука їхнього демократичного розвитку й утвердження цивілізаційних цінностей, репрезентація можливостей для конструктивного діалогу та пошуку компромісів. Місія академічної соціогуманітаристики — запропонувати онтологічний каркас для генерування консолідаційних парадигм, спрямованих на зміцнення інформаційно-культурної безпеки України, захист національних ціннісно-культурних пріоритетів розвитку й усталення інформаційної культури як чинника забезпечення державного суверенітету країни.

* * *

Члени Президії НАН України розглянули також низку поточних питань:

- прийняли рішення про припинення Інституту фізико-органічної хімії і вуглехімії ім. Л.М. Литвиненка НАН України шляхом приєднання до Державної установи «Інститут хімії вуглеводнів Національної академії наук України»;
- ухвалили рішення про припинення Державної установи «Центр оцінювання діяльності наукових установ та наукового забезпечення розвитку регіонів України НАН України» шляхом приєднання до Інституту загальної енергетики НАН України;
- постановили припинити Інститут колоїдної хімії та хімії води ім. А.В. Думанського НАН України шляхом приєднання до Інституту біологічної хімії ім. Ф.Д. Овчаренка НАН України;
- внесли зміни до складу Комісії з припинення Державного підприємства «Дослідне виробництво Інституту хімії високомолекулярних сполук Національної академії наук України»;
- прийняли рішення про припинення Державної установи «Відділення біотехнічних проблем діагностики Інституту проблем кріобіології і кріомедицини НАН України» шляхом приєднання до Інституту проблем кріобіології і кріомедицини НАН України.

*За матеріалами засідання
підготувала О.О. Мележик*